

NHỮNG NGƯỜI TRẺ LÀM THỦ CÔNG TẠI ĐÔ THỊ

PHẠM THỊ HƯƠNG

Email: quynhhuong56@gmail.com

Trường Đại học Nội vụ Hà Nội

YOUNG PEOPLE DOING CRAFTS IN THE CITY

TÓM TẮT

Hà Nội vốn được xem là mảnh đất trăm nghề, nơi khởi phát, hội tụ và gìn giữ nhiều nghề thủ công truyền thống. Qua những thăng trầm của nghề thủ công có thể hình dung sự vận động, thay đổi của kinh tế, văn hóa, xã hội ở mỗi giai đoạn lịch sử. Một số nghiên cứu gần đây đã phản ánh về sự mai một, thất truyền, đứt gãy của nghề truyền thống, đẩy lên những lo ngại di sản quý giá từ nghề sẽ “một đi không trở lại”. Tuy nhiên, hoạt động của một cộng đồng nhỏ những người trẻ làm nghề thủ công tại Hà Nội trong bài viết này lại cho thấy sự lạc quan nhất định khi nghĩ về tương lai của nghề thủ công. Nhiều người trẻ trong đô thị đang bền bỉ, thầm lặng làm nghề với khát vọng nâng tầm sản phẩm, gìn giữ truyền thống và giúp xã hội nhìn nhận đúng về ý nghĩa của nghề thủ công.

Từ khóa: Nghề thủ công, sáng tạo, bối cảnh đô thị đương đại

ABSTRACT

Hanoi has been a land with hundreds of crafts, and considered as the cradle, convergence and preservation of many traditional handicrafts. The development and change of its economy, culture, and society in certain period has been mainly reflected by the development of the crafts. Some recent studies have examined and demonstrated the disappearance, loss and severance of traditional occupations. As a result, valuable legacy of these occupations could disappear forever. However, the activity of a small community of young craftsmen in Hanoi mentioned in this article illustrate a positive signal of the development of crafts in the coming time. Many young people in the urban areas have spent their passion and time to maintain and preserve traditional crafts with high expectation of improving the current products, preserve traditions and help the society to realize the true value of traditional crafts.

Keywords: Crafts, creativity, contemporary urban context

Đặt vấn đề

Nghề thủ công gắn với các làng nghề từng là niềm tự hào của người dân cả nước nói chung và Hà Nội nói riêng khi cùng lúc giải quyết được nhiều vấn đề: khai thác nguyên liệu sẵn có tại địa phương, tận dụng lao động nhân rỗi, mở rộng cơ hội việc làm, tạo ra sản phẩm có giá trị sử dụng, giá trị thẩm mỹ, mang lại nguồn thu đáng kể cho các hộ gia đình và kinh tế địa phương. Cùng với quá trình công nghiệp hóa hiện đại hóa, nghề thủ công bị thu hẹp bởi sự mở rộng của các công ty, doanh nghiệp sản xuất hàng loạt, sản phẩm thủ công khó cạnh tranh được và bị thay thế bởi tính tiện lợi, nhanh, nhiều, rẻ của sản phẩm công nghiệp. Nhiều làng nghề dần mai một, người dân vì không sống được với nghề mà chuyển sang tìm kiếm

những cơ hội sinh kế khác, sự tiếp nối truyền thống bị đứt gãy do người trẻ không mặn mà với nghề, sự biến mất của nghề hoặc nếu còn tồn tại cũng chỉ trong trạng thái duy trì cầm chừng, không có tương lai. Bài viết dưới đây, qua quan sát tham dự một số hội chợ thủ công do những người trẻ tại Hà Nội tổ chức và phỏng vấn một số người trẻ đang trực tiếp làm nghề, lại cho thấy xu hướng hồi sinh và phát triển của nghề thủ công. Trong bối cảnh đô thị đương đại, ngày càng có thêm nhiều người trẻ say mê nghề thủ công, bền bỉ, thầm lặng theo đuổi nghề, tạo ra những sản phẩm ý nghĩa, giàu giá trị văn hóa, giá trị thẩm mỹ, coi việc làm nghề như một thực hành trong lối sống, thể hiện trách nhiệm với tự nhiên và cộng đồng.

1. Câu chuyện của Hanoi India Troupe

Hanoi India Troupe là mạng lưới những người trẻ hoạt động trong lĩnh vực sáng tạo nói chung và nghệ thủ công nói riêng tại Hà Nội. Tuy mới ra mắt và hoạt động từ đầu năm 2019 nhưng các sản phẩm của họ đang được biết đến rộng rãi. Với mục tiêu đưa các sản phẩm thủ công Việt Nam tới gần hơn với người tiêu dùng trong nước và quốc tế, mạng lưới này đã liên tiếp tổ chức các hội chợ, mở ra cơ hội kết nối cho nhiều thương hiệu thủ công nhỏ lẻ: hội chợ Ra Riêng (Spring Indie market) tháng 2/2019 tại 14 Ngõ Quyền; Hội chợ Ra tay (tháng 6/2019) tại quán cà phê De.TÂM - 33 Yên Thế; Hội chợ thủ công nghệ thuật Hanoi Indie Craft Fair tháng 11/2019 tại Toong co-working space - 241 Xuân Thủy, The Craft Bazaar (tháng 9/2020) và Tết Craft Playgrounds (tháng 1/2021) tại Complex 01- phố Tây Sơn. Các hội chợ thường kéo dài trong một đến hai ngày cuối tuần, có quy mô lớn nhỏ khác nhau nhưng quy tụ được nhiều thương hiệu của ngành nghệ thuật thủ công tại Hà Nội, có thể kể đến như: sô tay thủ công của An Mộc, xưởng Handmade Hoa Lá Cỏ; phụ kiện trang sức của Liulo Art & Craft, Doong.Art, Kapico handmade shop; nghề truyền thống như Tò he Việt hay Giấy dó Ngõ Đúc; đồ chơi và phụ kiện trang trí của Touched.studio, Cá Décor, Lucid Dream-Miniature & Art; xà phòng và mỹ phẩm chăm sóc da của Skilful hands, Toby and Bond Soap, Xà bông cô Ling,...

Để tự tổ chức một hội chợ như vậy đòi hỏi cộng đồng những người trẻ làm thủ công phải tính toán cân nhắc cụ thể từ lên ý tưởng hội chợ, tìm kiếm địa điểm, thiết kế không gian đến kêu gọi tài trợ, mở đăng kí gian hàng, sắp xếp và trang trí... Hội chợ vừa là sân chơi cho những người trẻ làm nghề vừa là cơ hội bán hàng, giới thiệu sản phẩm, kết nối chặt chẽ người làm thủ công với khách hàng, để lan tỏa giá trị mà họ theo đuổi tới cộng đồng. Chia sẻ giữa người làm thủ công và khách hàng không chỉ về giá cả, cách sử dụng và bảo quản mà còn là hành trình làm ra sản phẩm, những nguyên cơ đến với nghề, sự gắn bó với nghề, những câu chuyện vui buồn xoay quanh hành trình tìm kiếm, kết hợp, thay đổi mẫu mã, chất lượng sản phẩm. Người mua cũng vì thế không chỉ sở hữu một món đồ với giá trị sử dụng mà còn nhận được những câu chuyện, những giá trị tinh thần và cả triết lí sống.

Thành viên mạng lưới Hanoi India Troupe đều là người trẻ đang trong những bước khởi đầu của một hành trình dài hướng đến phát triển, khẳng định vị trí của các thương hiệu thủ công. Để xây dựng được chỗ đứng vững chắc, để sống được với nghề và để được xã hội tôn trọng đúng mực, họ hiểu rằng kết nối cộng đồng thực sự là chìa khóa quan trọng. Cộng đồng những người trẻ làm thủ công trong đô thị hiện nay chưa nhiều, qua một hai lần hội chợ hầu như họ đều

biết nhau. Sản xuất, sáng tạo ra một sản phẩm thủ công đòi hỏi sự tham gia của nhiều công đoạn nên liên kết để cùng phối hợp, giúp đỡ trở thành nhu cầu tất yếu. Những người có nghề vẽ, thiết kế sẽ hỗ trợ phần thiết kế mẫu mã, họa tiết sản phẩm, các tờ quảng cáo, tấm postcard minh họa quy trình làm ra sản phẩm. Sản phẩm của xưởng sản xuất này có thể sử dụng nguyên liệu được làm bởi xưởng khác, hoặc liên kết, phân chia nhau trong các công đoạn từ sản xuất đến phân phối. Nhiều workshop được diễn ra thường xuyên để chia sẻ kinh nghiệm làm nghề, tự đào tạo nhau về kĩ năng kinh doanh, xây dựng thương hiệu hay đơn giản là gặp gỡ để cùng cổ niệm tin và tình yêu với nghề,...

Nếu như ở các làng nghề, làng nghề truyền thống thường đề cao vai trò của nghệ nhân cao tuổi - những người giữ bí quyết và giàu kinh nghiệm, người duy trì và gìn giữ nghề - thì người làm nghề thủ công trong bài viết này đề cập đến, đa phần họ đều là người trẻ, trong độ tuổi từ 20-35 tuổi. Họ có thể không sinh ra từ các làng nghề, xuất phát điểm và được đào tạo trong nhiều lĩnh vực khác nhau (kinh doanh, thiết kế, thời trang, công nghệ sinh học,...) nhưng có tình yêu, sự say mê mà rẽ ngang sang con đường sáng tạo thủ công. Đến với nghề không hẳn là một cuộc chơi, nhiều người xác định đó là con đường sẽ theo đuổi lâu dài, làm nghề một cách nghiêm túc, gửi gắm cả tâm sức của cá nhân ở đó.

Lựa chọn làm nghề thủ công với những người trẻ ở đô thị cũng chính là việc lựa chọn một lối sống. Trước hết, đó là sự phản ứng với những tác động của quá trình công nghiệp hóa khi mà hệ thống sản xuất hàng loạt dần thay thế các kĩ thuật cá nhân, sản phẩm công nghiệp lấn át sản phẩm thủ công truyền thống, nhiều bí quyết nghề nghiệp và giá trị văn hóa theo đó cũng bị mai một. Không chỉ là một nghề để sống, làm thủ công còn được xem như một phương thức tu tập, rèn luyện sự tỉ mỉ, cẩn thận, chăm chút từ những chi tiết nhỏ đến những công việc lớn cần tính toán, định hướng dài rộng hơn. Làm nghề còn là cơ hội thực hành những triết lí sống.

Thành viên mạng lưới Hanoi India Troupe đều là người trẻ đang trong những bước khởi đầu của một hành trình dài hướng đến phát triển, khẳng định vị trí của các thương hiệu thủ công. Để xây dựng được chỗ đứng vững chắc, để sống được với nghề và để được xã hội tôn trọng đúng mực, họ hiểu rằng kết nối cộng đồng thực sự là chìa khóa quan trọng. Cộng đồng những người trẻ làm thủ công trong đô thị hiện nay chưa nhiều, qua một hai lần hội chợ hầu như họ đều biết nhau. Sản xuất, sáng tạo ra một sản phẩm thủ công đòi hỏi sự tham gia của nhiều công đoạn nên liên kết để cùng phối hợp, giúp đỡ trở thành nhu cầu tất yếu. Những người có nghề vẽ, thiết kế sẽ hỗ trợ

phần thiết kế mẫu mã, họa tiết sản phẩm, các tờ quảng cáo, tấm postcard minh họa quy trình làm ra sản phẩm. Sản phẩm của xưởng sản xuất này có thể sử dụng nguyên liệu được làm bởi xưởng khác, hoặc liên kết, phân chia nhau trong các công đoạn từ sản xuất đến phân phối. Nhiều workshop được diễn ra thường xuyên để chia sẻ kinh nghiệm làm nghề, tự đào tạo nhau về kỹ năng kinh doanh, xây dựng thương hiệu hay đơn giản là gặp gỡ để củng cố niềm tin và tình yêu với nghề,...

Nếu như ở các làng nghề, làng nghề truyền thống thường đề cao vai trò của nghệ nhân cao tuổi - những người giữ bí quyết và giàu kinh nghiệm, người duy trì và gìn giữ nghề - thì người làm nghề thủ công trong bài viết này đề cập đến, đa phần họ đều là người trẻ, trong độ tuổi từ 20-35 tuổi. Họ có thể không sinh ra từ các làng nghề, xuất phát điểm và được đào tạo trong nhiều lĩnh vực khác nhau (kinh doanh, thiết kế, thời trang, công nghệ sinh học,...) nhưng có tình yêu, sự say mê mà rẽ ngang sang con đường sáng tạo thủ công. Đến với nghề không hẳn là một cuộc chơi, nhiều người xác định đó là con đường sẽ theo đuổi lâu dài, làm nghề một cách nghiêm túc, gửi gắm cả tâm sức của cá nhân ở đó.

Lựa chọn làm nghề thủ công với những người trẻ ở đô thị cũng chính là việc lựa chọn một lối sống. Trước hết, đó là sự phản ứng với những tác động của quá trình công nghiệp hóa khi mà hệ thống sản xuất hàng loạt dần thay thế các kỹ thuật cá nhân, sản phẩm công nghiệp lẫn át sản phẩm thủ công truyền thống, nhiều bí quyết nghề nghiệp và giá trị văn hóa theo đó cũng bị mai một. Không chỉ là một nghề để sống, làm thủ công còn được xem như một phương thức tu tập, rèn luyện sự tỉ mỉ, cẩn thận, chăm chút từ những chi tiết nhỏ đến những công việc lớn cần tính toán, định hướng dài rộng hơn. Làm nghề còn là cơ hội thực hành những triết lý lối sống tôn trọng tự nhiên, làm giàu đời sống tinh thần, mang đến những tác động tích cực cho cộng đồng. Cũng vì thế, viễn kiến mà những người thợ thủ công trẻ tuổi này mong muốn đạt đến là chuyên tâm tạo ra những sản phẩm có những cuộc đời riêng, là người bạn đồng hành tinh thần cho người sử dụng chúng.

2. Sản phẩm thủ công: “không chỉ là làm bằng tay”

Các sản phẩm đa phần được làm hoàn toàn thủ công, tỉ mỉ, chăm chút trong từng công đoạn. Sản phẩm làm bằng tay không phải vì không có máy móc mà bởi người làm muốn trực tiếp chạm, cảm nhận, tương tác với chất liệu. Từ chính trải nghiệm cá nhân với chất liệu và sản phẩm hàng ngày, người trẻ làm thủ công thường ưu tiên lựa chọn chất liệu tự nhiên, không gây hại đến sức khỏe, thân thiện với môi trường. Touched.studio – thương hiệu làm đồ chơi thủ công chọn vải gai dầu, có nguồn gốc tự nhiên, có khả năng

phân hủy hoàn toàn, được nhuộm từ củ nâu, lá chè, nhựa cánh kiến để thay thế cho vải công nghiệp đang chiếm ưu thế. Sản phẩm cũng được làm thủ công ở tất cả các công đoạn như dệt, nhuộm, cắt, may, nhồi bông/nhồi vải. Từ nguyên liệu là vỏ cây dó, để làm ra sản phẩm Giấy Dó Ngô Đức phải qua nhiều công đoạn với sự tỉ mỉ, khéo léo, kinh nghiệm của bàn tay con người: lột vỏ dó, phơi khô, ngâm trong nước, nấu, nghiền thành bột, tráng giấy, phơi khô. Những nhân vật cổ tích, nhân vật anh hùng xưa cho đến những biểu tượng của xã hội hiện cũng được Tô he Việt tạo ra từ những nguyên liệu dân dã, quen thuộc với đời sống nông nghiệp thường ngày như bột gạo, phẩm màu, que tre. Xưởng handmade Hoa Lá Cỏ đang phát triển quy trình bảo quản để giữ màu sắc và cấu trúc lá một cách tự nhiên, không dùng đến hóa chất để làm nên những cuốn sổ tay sáng tạo, sử dụng lá ép khô để trang trí. Việc lựa chọn nguyên liệu tự nhiên trong các ví dụ trên đây rõ ràng là một hướng đi khó, đòi hỏi sự kì công, trải qua nhiều thử nghiệm, giá thành cao hơn so với sản phẩm công nghiệp thông dụng trên thị trường. Tuy nhiên, với những người trẻ này, làm thủ công không đơn thuần tạo ra và bán một sản phẩm mà đó còn là nơi họ thực hành lối sống tôn trọng tự nhiên, giảm thiểu tác động xấu đến môi trường, thể hiện ý thức về trách nhiệm cá nhân đối với xã hội.

Phần lớn các thương hiệu trong mạng lưới Hanoi Indie Troupe đều giữ và duy trì việc sản xuất ở quy mô nhỏ và rất nhỏ, thường chỉ gồm một hoặc vài người tham gia ở tất cả các công đoạn. Với họ, quy mô nhỏ sẽ dễ hơn cho việc kiểm soát, để có thể chăm chút đến từng chi tiết nhỏ nhất của sản phẩm. Nhiều địa chỉ quay lại mô hình sản xuất thủ công truyền thống với phương châm ba không: không hàng loạt, không máy móc, không dây chuyền. Ngoài việc làm sản phẩm một cách tỉ mỉ, công phu, việc bán sản phẩm cũng rất được lưu ý: túi đựng sản phẩm là túi giấy để phân hủy thay vì sử dụng túi nylon, hướng dẫn sử dụng sản phẩm được thiết kế hiện đại, trẻ trung, giành nhiều thời gian để chia sẻ với người mua cách làm ra sản phẩm, cách sử dụng, bảo quản sản phẩm,... Trong suy nghĩ của những người trẻ làm thủ công này, mục đích là làm ra những vật dụng sử dụng được lâu dài, khác với tư duy sản xuất các sản phẩm công nghiệp nhanh - nhiều - rẻ, chỉ dùng một lần hoặc thiết kế nhanh lỗi, nhanh cũ để đẩy người mua vào cuộc chạy đua tiêu dùng.

Không xem và đối xử với hàng hóa chỉ như một món hàng, mỗi sản phẩm thường được gửi gắm những câu chuyện mà người làm ra nó trân trọng muốn đem đến cho người sử dụng. Từng cuốn sổ của Xưởng Handmade Hoa Lá Cỏ được khâu thủ công bằng tay, được bọc bìa từ vải màu thô mộc, được trang trí với những chiếc lá, bông hoa, ngọn cỏ được ép khô, gói

ghém tình yêu và sự nâng niu, biết ơn thiên nhiên. Từng món đồ chơi vải của Touched.studio đều được đặt tên, được sáng tạo ngoại hình, được gán cho những tính cách riêng để trở nên sống động, thân thiết và gần gũi. Trong quan niệm của những người trẻ làm thủ công, đằng sau mỗi sản phẩm là câu chuyện về hành trình tạo ra sản phẩm, là triết lý sống được hữu hình hóa. Sản phẩm sau khi về tay người tiêu dùng lại sẽ có thêm những cuộc đời riêng, được người sử dụng gán thêm những lớp ý nghĩa mới. Và như vậy, giá trị của sản phẩm được đo lường không chỉ bằng giá cả, tính khả dụng mà còn bao hàm những giá trị tinh thần khó đong đếm, những câu chuyện về đời sống của sản phẩm trước và sau khi đến tay người dùng.

3. Sản phẩm thủ công: truyền thống và hiện đại, bảo tồn và sáng tạo

Sự sáng tạo là điều dễ nhận ra trong mỗi sản phẩm thủ công. Đây được xem là ưu thế của những người trẻ vốn được đặc trưng bởi sự năng động, sáng tạo và tính thích nghi nhanh. Ngoài việc trân trọng, kế thừa kinh nghiệm, bí quyết của thế hệ đi trước, những người trẻ làm thủ công luôn tìm tòi, sáng tạo để sản phẩm có tính ứng dụng cao trong bối cảnh hiện đại. Hiện nay, phân khúc khách hàng mà các thương hiệu thủ công trong mạng lưới Hanoi Indie Troupe hướng đến cũng là những người trẻ tại đô thị, do vậy sản phẩm thường gắn với nhu cầu trong đời sống của họ như: đồ trang trí, mỹ phẩm có nguồn gốc tự nhiên, quần áo thiết kế, đồ chơi, sổ sách,... Sự sáng tạo thể hiện ở nhiều phương diện khác nhau như cách sử dụng và kết hợp các chất liệu, tìm ra tính năng ứng dụng mới, thiết kế mẫu mã giàu tính thẩm mỹ... Từ cùng một chất liệu nhưng các xưởng thủ công có thể đa dạng các loại sản phẩm để phù hợp và phục vụ cho nhu cầu của con người. Nguyên liệu giấy dó không chỉ để vẽ tranh mà còn để đóng quyển thành sổ viết, làm khuyên tai, làm vòng trang sức, làm giấy bọc quà tặng, làm lịch tường, lịch bàn, làm thiệp hay làm đèn lồng; vải từ cây gai dầu được dệt, nhuộm hoàn toàn thủ công trước đây vốn chỉ để may quần áo thì nay giá trị sử dụng mở ra khá đa dạng tùy theo khả năng sáng tạo của người sử dụng: làm khăn trải bàn, túi, ví, gói quà trang trí, làm thú nhồi bông, búp bê, làm các biểu tượng cảm xúc. Khuyên tai được làm từ nhiều chất liệu khác nhau như da mộc, sơn mài, lông, đá, nhựa, đất sét. Để nâng tầm sản phẩm và hướng tới mở rộng thị trường trong và ngoài nước, những người trẻ làm thủ công đặc biệt chú trọng đến tính thẩm mỹ. Không chỉ đa dạng các loại sản phẩm mà ngay trong chính mỗi loại sản phẩm cũng được đa dạng về hình thức, mẫu mã, hoa văn, họa tiết khiến mỗi sản phẩm dường như là một tác phẩm. Khâu thiết kế luôn được chú trọng đặc biệt để tạo ra những sản phẩm có hình thức đẹp, màu sắc hài hòa, kiểu dáng độc đáo, cá tính, mang đậm dấu ấn cá nhân của người sản xuất và phù hợp với thị hiếu người tiêu dùng. Như vậy, tính sáng

tạo và tính ứng dụng chính là điểm khiến các sản phẩm thủ công này thu hút được sự quan tâm của nhiều người.

Mới bắt đầu bước vào lĩnh vực thủ công, chưa có nhiều kinh nghiệm nhưng những người trẻ lại có nhiều ưu thế riêng để có thể lạc quan nghĩ về tương lai của ngành thủ công. Nhạy bén, năng động, hiểu bối cảnh trong nước và thế giới, có tư duy nhanh nhạy, những người trẻ làm thủ công có tham vọng mang sản phẩm của họ vươn ra thị trường quốc tế. Ngoài chia sẻ kỹ năng làm ra sản phẩm, cộng đồng này thường xuyên kết nối, tổ chức workshop chia sẻ kinh nghiệm phân phối sản phẩm ra nước ngoài bằng con đường kinh doanh trực tuyến – một lựa chọn đang trở nên phổ biến trong bối cảnh công nghệ phát triển. Các thương hiệu thủ công cùng thảo luận về các chủ đề như thị trường trực tuyến, xây dựng kênh bán hàng trực tuyến, xử lý đơn hàng quốc tế, khai thác mạng xã hội để giới thiệu sản phẩm, kỹ thuật chụp ảnh sản phẩm,...

4. Kết luận

Trong bối cảnh đô thị đương đại, nghề thủ công đang được trao truyền và tiếp nối bởi những người trẻ năng động, tâm huyết và có tầm nhìn. Mỗi sản phẩm người trẻ tạo ra hàng ngày vừa kế thừa kinh nghiệm vừa đậm nét cá nhân, vừa truyền thống nhưng cũng rất hiện đại, kết hợp tính ứng dụng và tính thẩm mỹ, vừa mang giá trị sử dụng vừa được gán thêm nhiều ý nghĩa tinh thần. Với những cách tiếp cận mới mẻ và sự sáng tạo, học hỏi không ngừng, cộng đồng những người trẻ làm thủ công tại Hà Nội sẽ còn được mở rộng và phát triển xa hơn, góp phần duy trì và gìn giữ nhiều nét đẹp của nghề thủ công.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Trương Minh Hằng (2006), *Làng nghề thủ công mỹ nghệ miền Bắc*, Nxb Mỹ thuật,
2. Trương Minh Hằng (chủ biên) (2012), *Tổng tập nghề và làng nghề truyền thống Việt Nam (tập 1)*, Nxb Khoa học xã hội.
3. Sylvie Fanchette - Nicholas Stedman (2009), *Khám phá các làng nghề - Mười lộ trình quanh Hà Nội*, IRD xuất bản.